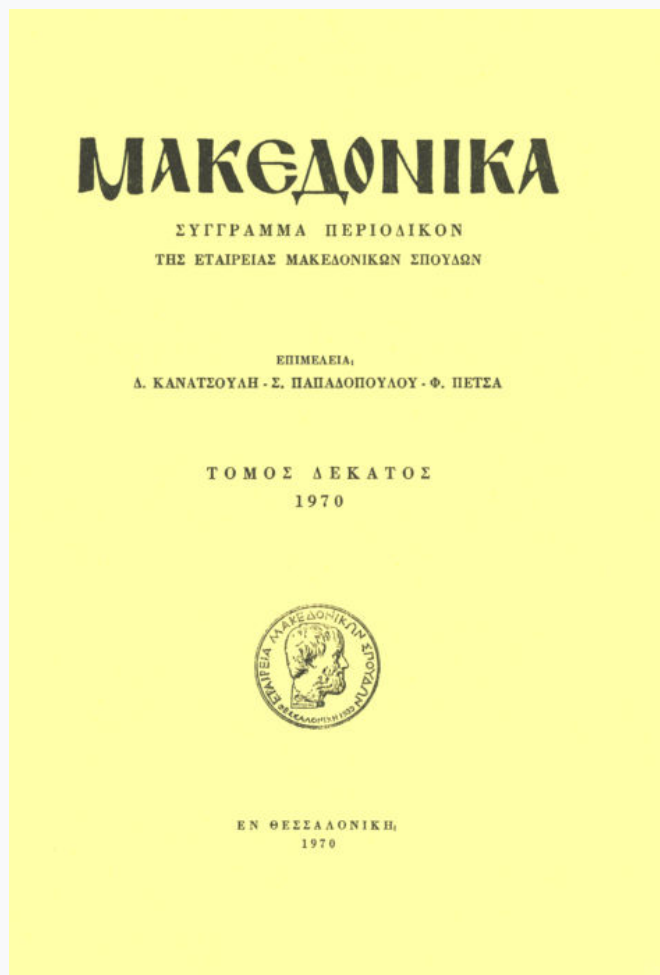

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Κωνσταντίνου Δ. Καλοκύρη, Προέλευσις των βυζαντινών μνημείων του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας. Η συμβολή της τέχνης εις την αλήθειαν

Θωμάς Μ. Προβατάκης

doi: [10.12681/makedonika.808](https://doi.org/10.12681/makedonika.808)

Copyright © 2014, Θωμάς Μ. Προβατάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Προβατάκης Θ. Μ. (2015). Κωνσταντίνου Δ. Καλοκύρη, Προέλευσις των βυζαντινών μνημείων του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας. Η συμβολή της τέχνης εις την αλήθειαν. *Μακεδονικά*, 10(1), 319–320. <https://doi.org/10.12681/makedonika.808>

Κωνσταντίνου Α. Καλοκύρη, Προέλευσις τῶν βυζαντινῶν μνημείων τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τῆς Μακεδονίας, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συμβολὴ τῆς τέχνης εἰς τὴν ἀλήθειαν, Θεσσαλονίκη 1970, 8ον, σελ. 52+41 πίνακες.

Αἱ τελευταῖως πυκνοῦμεναι ἐκδόσεις τῶν ὁμῶρων λαῶν περὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ οἱ διὰ τούτων ἐπιδιωκόμενοι σωβινιστικοὶ σκοποὶ, ἡ ὅλη κίνησις τῶν Σκοπίων, διὰ τῆς ὁποίας θυσίαι καὶ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἰς τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα, ἡ προσπάθεια ἀντικαταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἐκ τῶν παλαιῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Βουλγαρίας δι' ἑτέρων βουλγαρικῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐμφανισεῶς τῶν ὡς βουλγαρικῶν ἔργων καὶ τὸ ἐκ παραλλήλου ἄκρας διαφορετικὸν περὶ τῆς προελεύσεως τῶν μνημείων τούτων συμπέρασμα, τὸ προκύπτον ἐκ τῆς ἐρεῦνης, μελέτης καὶ συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τὰ μνημεῖα τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου, ὠδήγησαν τὸν ἀρχαιολόγον καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Α. Καλοκύρη εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου, τὸ ὅποιον ἔχει ἀντιμετωπῆσθαι μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν κόσμων τῆς χώρας μας καὶ πολλοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὸ ὅλον ἔργον ὁ συγγρ. διαιρεῖ εἰς τρία μέρη:

Τὸ πρῶτον τμήμα τὸ ἐπιγράφει: Τὰ μνημεῖα καὶ ἡ περὶ προελεύσεως αὐτῶν συζητήσις. Εἰς τοῦτο (σ. 11-23) ὁ συγγρ. θέτει κατ' ἀρχὴν τὸ πρόβλημα καὶ διευκρινίζει ὅτι θὰ περι-ορισθῇ μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῶν μνημείων διότι ἐξ ἀφορμῆς ταύτης ἐτέθη τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν. Ἀκολουθῶς τοποθετεῖ τὰ τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια τῶν ἐξετασθησομένων μνημείων καὶ μνημονεύει ταῦτα ὡς ἑξῆς: α) Μνημεῖα τῆς Νοτίου Μακεδονίας, ἥτοι τῆς Θεσσαλονίκης (9-14ου αἰ.), τῆς Βεροίας (13-14ου αἰ.), τῶν Σερρών (12ου αἰ.), τῆς Καστορίας (10-15ου αἰ.), τῶν Σερβίων (12ου αἰ.), τοῦ Ἁγίου Ὁρους (14ου αἰ.), καὶ τῆς Πρέσπας (11-15ου αἰ.). β) Μνημεῖα τῆς Γιουγκοσλαβίας ἀπὸ τοῦ 11ου ἕως τοῦ 15ου αἰ. (Ἀγία Σοφία Ἀχρίδος, Ἁγιος Γεώργιος εἰς Kurbinovo, Ἁγ. Γεώργιος εἰς Nerezi, Θεοτόκος Studenica, Mileseva, Sopoćani, Gradač, Ἁγ. Ἀπόστολοι τοῦ Ρεέ, Ἁγ. Κλήμης εἰς Ἀχρίδα, Arilje, Ἁγ. Νικήτας πλησίον τῶν Σκοπίων, Ἁγ. Δημήτριος τῆς μονῆς Ρεέ, Staro Nagoričino, Studenica, Cracaniča, Dečani, Lesnovo, Matejca, Marco Monastir, Kalenik καὶ Manasija) καὶ γ) Μνημεῖα τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τοῦ 12-14ου αἰ. (Bačkovo, Ἁγ. Δημήτριος Τυρνόβου, Bojana, τὰ περὶ τὸν λόφον Crapezitra ναυδρία, Zamen, Grkvata (Ivanovo), Kremicovci καὶ Poganovo). Μετὰ ταῦτα ἀφοῦ ἐπικαλεσθῇ τοὺς σπουδαιότερους ἐρευνήτας τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῆς βαλκανικῆς τέχνης (G. Millet, Ch. Diehl, T. Rice, A. Grabar), οἱ ὅποιοι συνδέουν τὰ ὡς ἄνω μνημεῖα πρὸς τὰ καλλιτεχνικὰ κέντρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναγράφει τοὺς Βουλγάρους P. Milioukoff, B. Filov, Mavrodinov καὶ Mijatev, τὸν Ρῶσον ἱστορικὸν τῆς βυζαντινῆς τέχνης Lazarev καὶ τοὺς Γιουγκοσλάβους S. Radojčić καὶ M. Ljubinković, οἱ ὅποιοι ἀντιθέτως προσπαθοῦν νὰ συνδέσουν τὰ ὡς ἄνω μνημεῖα μὲ τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται, ἥτοι μὲ τὴν παράδοσιν τῶν πρώτων ἡγεμόνων τῶν, ἐπικαλούμενοι ὡς ἔστιν τεχνотроπικὰς καὶ χρονολογικὰς προϋποθέσεις. Πρὸς τούτοις προσθῆται καὶ τὴν παλαιότεραν χρονικὴν γνώμην τοῦ V. Petković, ὁ ὁποῖος δέχεται ἐπίδρασιν τῆς Ἀύσεως ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ὑπογράφουν τὰς τοιχογραφίας οἱ δημιουργοὶ τῶν, ὅπως συνηθίζεται εἰς τὴν Δύσιν. Τὰς γνώμας ταύτας τῶν Σλάβων ἐρευνητῶν ἀποκρούει εἰς μίαν ἐκάστην παράγραφον ὁ καθηγητὴς Κ. Α. Καλοκύρης ὡς βασιζομένας εἰς ἐσφαλμένας χρονολογήσεις καὶ ἀντιτιθεμένας εἰς τὰς ἰδίαις σερβικὰς πηγὰς. Τὴν γνώμην τοῦ Petković ἀπορρίπτει δι' ἀντιπαραδειγματῶν, τὴν ὁλὴν δὲ θέσιν τοῦ ἐνισχύουν καὶ αἱ προστιθέμεναι ἀκολουθῶς γνώμαι τῶν κυριωτέρων Γιουγκοσλάβων βυζαντινολόγων (R. Ljubinković καὶ V. J. Djurić), οἱ ὅποιοι, ὄντες ἀμερόληπτοι, ἀντικειμενικοὶ καὶ νηφάλιοι, ἐξαίρουν τὸν πρωταρχικὸν ρόλον τῆς

Θεσσαλονίκης και γενικότερον του Βυζαντίου εις την προέλευσιν και διαμόρφωσιν των μνημείων των.

Εις το δεύτερον μέρος (σ. 25-37), το όποιον επιγράφει «Εικονογραφικά και τεχνοτροπικά συσχετίσεις των εξεταζομένων μνημείων» επιχειρείται ή εκτίμησις της καταγωγής των ως άνω μνημείων κυρίως επί τη βάσει του χαρακτήρος της ζωγραφικής των. Συγκρίνει μεμονωμένα παραστάσεις ή σύνολα ίστορήσεων μεταξύ των μνημείων της Γιουγκοσλαβίας ή της Βουλγαρίας με άλλα της Μακεδονίας, ως π.χ. 'Επιτάφιος Θρήνος Nerezi - 'Επιτάφιος 'Αγ. 'Αναργύρων Καστορίας, Resava - 'Αγ. 'Απόστολοι Θεσσαλονίκης, 'Αγ. Σοφία 'Αχρίδος - 'Αγ. Σοφία Θεσσαλονίκης και Παναγία Χαλκέων, 'Αγ. Νικόλαος Kurbino - 'Αγ. 'Ανάργυροι Καστορίας, 'Αγ. Κλήμης 'Αχρίδος ή Staro Nagořišino ή 'Αγ. Νικήτας - Πρωτάτων ή 'Αγ. Εϋθύμιος ή 'Αγ. Νικόλαος ό 'Ορφανός, Studenica - Μητρόπολις Καλαμπάκας κ.ά. Αί άνωτέρω συγκρίσεις και τά άλλα εικονογραφικά και τεχνοτροπικά στοιχεία, τά όποια άναφέρει ό συγρ. ββαιώνουν την Θεσσαλονικην ως κέντρον άκτινοβολίας της βυζαντινής ζωγραφικής εις όλόκληρον την Μακεδονίαν και τά Βαλκάνια. Καταλήγει εις τό τμήμα τουτο ότι τό ανατολικόν καλλιτεχνικόν ρεύμα έρχόμενον εκ Καπαδοκίας, Κύπρου, Ρόδου, Κρήτης, Πελοποννήσου, 'Αττικής κ.λ.π. εις την Θεσσαλονίκην προωθήθη άκολούθως προς Βορράν διά της πόλεως ταύτης.

Εις τό τρίτον και τελευταίον μέρος τό επιγραφόμενον «Οί 'Ελληνες ζωγράφοι των μνημείων της Σερβίας-Βουλγαρίας» (σ. 39-45) κάμνει λόγον τόσον διά τούς άπολύτως έξηκριβωμένους 'Ελληνες καλλιτέχνας των μνημείων, ως π.χ. Μιχαήλ και Εϋτύχιον 'Αστραπάν ('Αγ. Κλήμης κ.λ.π.), 'Ιωάννην 'Ιβηρόπουλον (Backovo), 'Ιωάννην ('Αγ. Δημήτριος του Ρεε κ.ά.) όσον και διά τās έλληνικάς επιγραφάς και ύπογραφάς των τοιχογραφίων, ως π.χ. του Kurbino, Studenica, Cracanica, Matejka, Lesnovo κ.ά.

Συμπεραίνων την έρευνάν του ό καθηγητής Κ. Δ. Καλοκύρης συνοψίζει τά συμπεράσματά του (σ. 44-45), κατά τά όποια τά βυζαντινά μνημεία, τά εδρισκόμενα εις την γεωγραφικήν περιοχην της Μακεδονίας και εις τās χώρας Σερβίαν και Βουλγαρίαν προϋποθέτουν τέχνην άκτινοβολούσαν εκ Κωνσταντινουπόλεως, προελθούσαν δε κατά μέγα μέρος εκ του καλλιτεχνικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, όπως αποδεικνύει ή ίδια ή ζωγραφική των. Εις την πόλιν δε αυτήν ή εις τούς εξ αυτής όρμωμένους έμαθήτευσαν οί άγιογράφοι των όμόρων όρθοδόξων λαών.

Τοϋ κειμένου άκολουθούν 41 πίνακες, οί όποιοι επιβεβαιώνουν τά επιχειρήματα του συγγραφέως.

Ούτε άπλή και εύκολος, ούτε συνήθης και άσήμαντος είναι ή άπόδειξις της προέλευσεως των βυζαντινών μνημείων του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας εκ των δύο καλλιτεχνικών κέντρων, βασιλευούσης και συμβασιλευούσης. Είναι εξαιρετικώς μεν πολύπτυχος, έπιστημονικώς δε και έθνικώς άκρως σημαντικός. Με την βασικότεραν δε πτυχην του όλου θέματος, ήτοι με την ζωγραφικην των εξετασθέντων μνημείων ασχολήθεις ό καθηγητής Κ. Δ. Καλοκύρης απέδειξε δι' άδιασέιστων στοιχείων (τεχνοτροπία, πηγαί, συγκρίσεις, επιγραφαι, ύπογραφαι) την ελληνικήν καταγωγήν των. Διά της άκριβολόγου δηλ. και εύστόχου διατυπώσεώς του, της εξέτασεως όλων των πλευρών της εικονογραφίας των ως άνω μνημείων, της αναλύσεως και συγκρίσεως των λεπτομερειών και της παραθέσεως των φωτογραφιών απέδειξε την εκ Κωνσταντινουπόλεως και Θεσσαλονίκης προέλευσιν των εξετασθέντων μνημείων και άτέρριψε παραλλήλως τās μονομερείς και σωβινιστικάς άπόψεις των Σλάβων έρευνητών, τās όποιās και παρέδωκεν εξηλεγμένας πλέον εις την διεθνή κριτικήν. Κυριώτερον δε χαρακτηριστικόν της εργασίας του καθηγητού Κ. Δ. Καλοκύρη είναι ότι αποδεικνύει όσα λέγει κατά τρόπον άπλουδν και άκρως πειστικόν, προϋποθέσεις έντελώς άπαραίτητοι διά την εκπόνησιν τοιούτων σπανίζουσών έρευνών.